

Душан Буровић: Дукљанска земља

Г. Буровић једно важно раздвајање није учинио, иако то што је имао рачунао као уметничког процену и као фактура. Он је раздвајао следеће: да је аустро-мађарска окупација ствар, а да је Дукља демон. У једном моменту, додуже, тако око средине књиге, Горчин Кнежић, који је вредност овог романа, истаћи ће шта је Дукља, каже, и целом својом природом доказује: да тамо доле имамо дух закопан у земљу, а ти та ће се велика сцена јавити епизодски, пробити из Горчина и нестати олет у Горчину.

А г. Буровић ће мирно наставити дуга причања о окупацији, смећући с ума своју рођену тежу: да Дукља које старо нема више, и нико је не види, да она стоји, и није привидност; а да блажена окупација, након ју је млади Буровић гледао и замислио, протиче, и протекла је, и привидност је само. Збило се дакле то да је г. Буровић имао визију Дукље, а писао интернациона и репринирања; да је г. Буровић предавао и себе и свој роман. Током читања, ми смо се неспрестано питали: како је дошло до тога да писац комбинује епикомитивности, да баш на тлу Црне Горе, и у првом приговорном роману комбинује репортажу са поезијом? Горчин Кнежић, демонски карактер Балкана, истинит и аутентичан као од мајке рођен, гледа покор окупације, гледа олукм похарајни спротивски берићет, али не једно и друго, он каже да све то није ништа, и да је скривени ралог митима дружи и други, да је у томе што је Дукља несрећна земља... земља у којој никада нијесу ствари на своје мјесту, земља у којој су чудне жеље и нарави, у којој, када је тојак сирмах, на себе зове још, веће зло". Буровић оставља демонство и поезију, и прелази на литературну мемоара и узалудне социјалне оптуге нешто дугог и наивног страдања у окупираним крајевима.

У делу г. Буровића има потпуно демонски стварање и знања, знања правог песника; оних знања која везују божање и човечко, која у Горчину преносе оно што происходи у старој Дукљи, и у старој Дукљу преносе оно што происходи у Горчину. Али ако макнемо од Горчина, има у тој истој књизи, реално, опширан дневник о нечовечном, уједно по кукавом управљању окупације, о мучној једном без ауторитета и доследности, о животу у којем су понижења били и власт и подлашћивости, у којем је немогућно било херојство ма које врсте. Г. Буровић нам прича окупацију, тако у долина Зете, без интервала. А интервали су уметност; права сласт између два јада и плача. Страдања људи за време великог рата била су аншта огромна и на фронтовима и у позадинама. Може се дакле разумети да писци, нарочито они који су доживели било фронт било позадину, подлежу својим реминисценцијама, и дају се поклонити монотоним запањеним или предпречавањим чиницама. Забораве писци да се уметност не тиче стварност као таква, ни у песнику, него само духовна пројекција стварности. Уметност је немилосрдна према животу, према његовим ма како болним појединостима и тужним истинама. Јер уметност није дневник, није дневни лист; не може записивати сваки плач и глас, дан; ни сваки дијалог неадекватне срамоте и понижења; није може застати крај мајке која две године дана носе исто дете у наручју, а не репала се да та у име боже спустити, и отисне се да постане добар или зао човек, неки проблем уметности. Уметност удаљује податке, испира их и пропушта кроз сито; бира, сажима и своји. Уметност каже један једини уметнички детаљ место другаче Кривоке; каже pars pro toto; даје једну прераду место десет чиница; саопшти пад истиним измаштану појаву место истине и стварности. Музеу су поезија и литература, музе варију, музе воле оне традиције које су лепе. А ружина и панина страдања несрећног људства закопавају се у земљу, и само мало после, и та земља постане нека Дукља, постане поезија и визија. У рату и окупацији су грозне појаве, ујасне неправде, али правог надлештва за истине о намућеним људима нема нигде, у уметности немање. Класични Грч Хеспод оставио нам је аналитичан реч: "Музе знају додуше ствари које су права истина, али Музе знају лажи које су врло сличне истини".

Г. Душан Буровић

Јест људи кроз чији карактер и радње се неспрестано открива тме, било као саблат, било као највиши закон живота. Таква је земља Шпанија, у којој данашњи рат, не треба се вајати, није у суштини сукоб деулу политичких и друштвених оријентација, него је земљотрес тла шпанскога, борба дијаве, класичне Кастиље, која после дугога сна; политичког и културног, тежи да се препороди и прегурди, и да изабаци типове новог шпанског живота. Такве су и земље бродовитих старих српских станишта на Балкану, нарочито Босне и Црне Горе, које већ у напредним језицима својим носе, ректо би се, джамбе, моралне, и естетске моћи. Фран Курелан, ретко занимљив хрватски књижевник прошлога века, и један од сјајних идеолога југословенства, записао је, напавши кључ за Јеанк Симе Сарајлије: "Вса филозофије не поља нам тога, чега је њему (Симе) подла Босна и Црна Гора". Г. Буровић осећа Балкан расно и поетски. Он лам каже у својој књизи јаке, дубоко емоционалне ствари о тајнама Балкана и наших судбина. Каже да се на Балкану краје нешто што простом путу не да даље од ратара и окрвањеног хајдука; да је тамо у његову визију, "човеку притишљена душа за земљу"... да је "срашна ствар, кад се дух закопа у земљу". Ово су савремено, скоро класичне речи. Оне садрже потврду да у нама има демонских снага у грчком смислу; оне уздицају наду да је још баш на нама да наставимо, у демократији и уметности, рад земаљскине и сестре наше по Балкану, славе Грчке минулих времена. И та Грчка је била једна од земаља тајанственог тла и климе. Али она, она једина, савладала је тме, и дигла човека нада тме. Грчка мисао нас учи да је "човек мера свему". Горчин г. Буровића, на свој начин, примерак је јакот човека који је мера свему. Горчину се шире груди од могућности, а стварност, ма која, ето баш и та окупација што људе коси, ето и тај град, само су појединости, као неки отагити могућности у земљи и у човеку. Грчка је место демонске силе тла уопштена институције, а институције по дуплира психологијом људи; Грчка је пробулила колективну вољу грађана који хоће човечу правду и законе; она је уобичајила уметност за део народ кроз политички политичко реторство и кроз трагедију и комедију у позоришту. Запамћено је у вези с овим потсети да је, у Црној Гори, Владика Раде имао мутних грчких нагона: хтео институције, реторство вођа, законе, просвету и уметност. И запамћено је, у даљој пези, напоменути, да у роману г. Буровића један Горчинов син, врло умерено школовани, чиновник "Вранко, казује следећу заједљиву критику на старо испирисано Цетиње: "Али су они на Цетињу имали и тесе и долазе и душанке... владали су, штали по Европи, ишли у Руску... дијелили гробове, главарства, власт". Тај Вранко, и многи други око Горчина, тудан су свети: ни Дукља ни Црна Гора; ни људи са равнотежом, ни људи са немирном, ни људи са немирном испод равнотеже. Него просто материјал за окупационе несреће и жртве.

Да ли је г. Буровић имао у плану комбинацију традиционалних елемената с модерним ратом и са социјал-

ним проглађењем Пригороца? Јакав је беоан детаљ модерне окупација пропале Аустрије, књог је смисла и квалитета сазрепање и критиковање пријом? Нигде ни труни и друштва; нигде ни тивности или какве као некада под Туре се човек наједе и н Социјални роман, да ри, још је увек у Јер идеје долазе из личнаственог тла и је примитиван, без декрет, секту, и лачи, гад, чудено старинско усталом и у г. Буровићу роману помаже журу и роману, тај морал дазио из некога сазнања, политичког, филозофског или друштвеног, него из једног темпераментног сусрећења за нешто тешко и сјај. Класични Пригорац имао је ил моралног темперамента него моралности. Дакле је замисао Горчин, човека данашњих времена а старога адела, морала бити ил бабавски, тешка, и она заслужује свако признање. У том неспрестано тип, носејучу дугачком роману са свакоприсним заплетима, добили смо јунака који у правља животом без новца, и који ће бити прави херој без обилитне херојске смрти. Горчин узбуђује и олупељавља читаоца. Истарао је он на читавог једног света, а јојам наре, проклет, секту, а промисаје, са својом Дукљом у демонској природи својој, све "ствари". Он је носилац расног смисла и лепоте. Он је отац, муж, и тесак, али је пре свега демонски карактер земље. Као по Гулверу натуљичу, по њему гави све, своја и селани, облади и родилна времена, окупација, и све што је било пре, и што ће бити после окупације. У Горчинов живот је г. Буровић ставио једну суштинску анализу, један неприкосновен карактер, један Јеанк достојан нешто трагедије. Горчин је корекција оних појмова и назора, испирпација и дух мучне и танке околине, која на души осећа ројство и унижење, и још пропада телесно од глади и неутуљених жеља. У Горчиновој се школи не сранијује са вуком и шаклом онај који одводи расног вола да га поједе, него се о гла и говори са немоћном старом од унижења.

"Глад је велика ствар;... а вијесу стари Пригорци били гладни, не би били такви јунаци;... треса преживети глад, да знати каква је и колика то сила... несвесна и наслопа;... она је родила нашу пропост, наше преталачтво". И тако се говори не о глади која се три због худе земље, трагично, него о глади која се обично споси са пакоту и завишћу, са са мржњом према свајачу и жедрачу хлеба који њупу није ни орао ни сејао. У Горчину, по нашем, скупу, има сем другог, и једна политичка моћ. Он зна да земља не може дегенерисати, и зато верује у моћ дегене која на ратару и на земљи стоји. Кад је држака јака и сигурна, нико није егонст, а кад нико није егонст, има дозорови и разума за све. Отуда, ток друштво Горчиново осећа окупацију као тамницу и звер, он, Горчин, осећа је само као неки астрактан оквир, који тек почекал има материјалну снагу и дејство. Овај напредни демонски тип Црне Горе и старе Дукље, чини се, стрпљиво је крпко окупацију као што је навикао да крчи сваку стону на којој ће живети и радити. Као крпена шипраговиња, окупација се из дана у дан удаљавала од села Капина.

Г. Буровић је више контекмлативан дух и песник него друштвени посматрач и пророк. Јуначки типови и лепо карактери више му откривају животне људске у дубинама, него социјалне функције у спољним епистенијама. Он сам више је у глау него на тлу. А као уметник, боље пољава тајанствено власт и лепоту Дукље, него историске гртоне новје Црне Горе, ил музе преоб разнега једног горштакског света у којем се Горчин проређује, а тип вољг човека оисепа као из земаље иншулани раљаста трупац.

Има, пре-Секулић

Мост Кнегиње Милене на реци Рибници у Подгорици